

“GODOT’YU BEKLERKEN” OYUNUNDA GÖSTERGELERİN KULLANIMI

Yüksel ÖĞÜNÇ

*Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi
Sahne Sanatları Bölümü-Dramatik Yazarlık Anasanat Dalı Öğrencisi*

Absürd tiyatro bireyin dünyaya atılmışlığını, iletişimsizliğin ve eylemsizlik halinin sonucunda oluşan, kaotik ortamda düzen kurmaya çabalarken ortaya çıkan aksaklıkların ve iç çelişkilerinin toplamının sahneye yansımalarıdır. Gerçeği yansıtmanın ötesinde onu ayrıştırmayı öneren bu anlayışın uygulamalarında buna bağlı olarak sahne etmenlerinin kullanımı diğer türlerden içerik ve biçem açısından farklılıklar taşır.

Absürd tiyatro, gerçeği yansıtma adına benimsenmiş olanı, tüm basmakalıp kuralları yok etmek amacındadır. Bu ise, oyun, oyunculuk, sahne sanatı adına yerleştirilmiş eski formülleri silip atarak baslar. Her şeyden önce gerçeği yansıtma alışkanlığından vazgeçmeyi, gerçeği ayrıştırmayı önerir (Sener, 2000:301).

Absürd tiyatro, tarihsel süreci açısından değerlendirildiğinde, bireyin ve dünyanın anlamının silindiğinin düşünüldüğü bir zaman diliminde ortaya çıkmıştır. Bu yapıyı ifade eden oyun kişileri, zaman, mekan, diyalog örgüsü ve dilde önceki tiyatro anlayışlarını reddederek kendine uygun düzenlemeler ortaya çıkarır. Bu nedenle Sevda Şener tarafından karşı tiyatro olarak da adlandırılır.

“Karşı tiyatro”, tiyatro olarak kabul edilmiş olana benzemeyen, bu anlamda tiyatro olamayan tiyatro anlamına gelir. Karşı tiyatrodaki zaman ve yer yaşam mantığı içinde kullanılmaz, hatta bazen bunlardan bahsedilmez. Oyun kişilerinin özellikleri ve çoğu örnekte olduğu gibi adları da belli değildir.

Olayların gelişiminde ve oyun kişilerinin karakter yapılarında tutarlılık gözetilmez. Absürd tiyatronun bu özelliği amacı belli olmayan, mantığa aykırı olan insan yaşamına benzer ve bu benzeyişi ile yaşamı anımsatır. Böyle bir tiyatrodaki seyircinin sahnedeki oyun kişileri ile özdeşleşmesi olanaksız hale gelir. Bu bakımdan absürd tiyatrodaki yadırgatmanın Brecht tiyatrosundaki yadırgatmadan daha güçlü olduğu iddia edilir (Sevda Şener'den aktaran Fatma Kurt, 2009:6).

Günümüzde insanın hızlı, tüketime endekli, rekabetçi yaşamında bilinçdışına ittiği, kaygılar, tutkular ve anlam arayışının parçaları sahnede yansılanmaya çalışılır. Feud'un "Uygarlığın Huzursuzluğu"nda değindiği gibi her ikisi arasında oluşan çelişkinin izleri bireyin trajik bir durumu olarak öne çıkar. Özellikle Beckett'in oyunlarında öne çıkan göstergeler, modern insanın düşünsel çıkmazlarına birebir göndermelerde bulunur. Dekorun, ışığın, aksesuarın ve müziğin kullanımı bireyin varoluş sorunu ile çevrelendiği örtük durumun gösterilmesini sağlar.

Absürd tiyatronun geleneksel tiyatrodan ayrılan en önemli özelliği biçimsel yapısıdır. Bu biçimsellik çoğunlukla görsel ve işitsel olarak yarattığı saçmalık durumu ile kendini göstermektedir. Absürd tiyatro biçimsel bir tiyatrodur, ya da diğer bir deyişle biçimlerin tiyatrosudur. Buradaki biçim hem sahne araçlarının hem de metnin biçimselliğidir. Görsel ve işitsel olanın bu denli ön plana çıkması, sahnelemelerde kültürlerarası geçişlerde çok az değişime uğratılmak zorunda kalan göstergelerle sağlanmaktadır (Demirtaş, 2008:11).

Dil dışında kostümler ve diğer kullanımlar ile "saçma" kavramına bir fotoğraf sunulmuş olur. Godot'yu Beklerken'de "bekleme" eylemi doğrultusunda oluşan fotoğraf, bireyin belleğinde bir yolculuğu başlatır. Bu yolculuk, insanın milyonlarca yıl içinde uygarlaşma aşamalarında yaşadığı duraksamaların izdüşümlerini ortaya çıkarır.

İletişimsizlik, yabancılaşma, korku ve uyumsuzluk duygusu son aşamada insansızlaşmaya yol açar. İnsanın özünde var olduğu düşünülen değerler yitirilir. Çözülmüş bir toplumda insanın bu değerleri yaşatması ve kendini gerçekleştirme artık olanaksızdır. Bu durumdaki insan, topluma, yaygın değerlere ve ideolojilere karşı koyamayacak kadar güçsüz olduğundan kendi yaşam biçimini ortaya koyamaz. Bu nedenle kendi kimliğini bulamaz ve sürekli bir kimlik arayışı içinde yaşar (Kurt, 2009:24).

Godot'yu Beklerken'in evrensel bir nitelik taşımasının en önemli göstergesi, kolektif belleklerde, benzer durumların ortaya çıkmasıdır. Dünyanın her bölgesinde farklı biçimsel yapılarda oluşan, iletişimsizlik, uyumsuzluk, eylemsizlik ve buna bağlı olarak ortaya çıkan anlam arayışı, içerik açısından küreselleştiği söylenen dünyanın insan eliyle yok olma tehlikesinin ortaya çıktığını göstermektedir.

Geleneksel tiyatro anlayışında tüm göstergeler anlamlı ve akla uygun olanı ortaya çıkarabilmek için birlikte çalışmaktadırlar. Oysa absürd tiyatrodaki önemli olan anlamsızlığı ortaya koymak olduğu için bu gösterge kullanımları farklı işlevler üstlenmektedir (Demirtaş, 2008:66).

Her şeyin mutlak adalet anlayışı ile sona erdiği, gerçeğin sadece görünen kısmıyla yetinildiği tiyatro örneklerine karşı absürd tiyatrodaki yaratılan durum bunun tam tersi konumundadır. İdealize edilen tiplerin gösterilmesinden çok, kusurları olan kişiler sahnede kendilerine yer bulurlar. Grotesk bir anlayış doğrultusunda komik olanın içerisinde acıklı görünüşler ortaya çıkar. Sirk palyaçosunu çağrıştıran oyun kişilerinin bedensel görünüşleri ile davranışlarının yapıları insanın çelişkili durumlarına yapılan en önemli göstergelerden birini oluşturur.

Beckett'in kişileri bir sirk palyaçosuna ya da bir kuklaya benzerler. Daha çok kendilerini eninde sonunda bekleyen ölüme kadarki yaşamlarıyla boğuşurlar; bu süreyi nasıl dolduracaklarını bilmezler. Daha doğrusu bu boşluğu doldurmak için ellerindeki tek çareye başvururlar: söze (Anamur,

1994:6). Anamur'un da belirtmiş olduğu gibi sözün kullanımı absürd tiyatrodan en önemli araç olarak kullanılmıştır. Bu durum dilsel göstergelerin oyunda yoğun bir şekilde kullanılmasının nedenselliğini açıklamaktadır.

Göstergebilimsel açıdan düşürsek, dilin bir göstergeler dizgesi olduğu ve bu dizge doğrultusunda anlamlandırmaların oluştuğu bilinmektedir. Godot'yu Beklerken'in göstergeler dizgesinin kavranılması sırasında dilsel göstergelerin dışında görsel göstergelerin kavranılması da beraberinde farklı sorunlar doğuracaktır. Beckett'in oyununda sirk soytarıları olarak resmedilen oyun kişilerinin Türk toplumu açısından yaratacağı farklı kodlamalar ise bunun en önemli nedeni olarak ortaya çıkar.

Dilsel göstergelerin Godot'yu Beklerken oyunundaki kullanımı ile ilgili yapılan şu örneklem konuyu açıklamamıza yardımcı olacaktır.

“Örneğin Godot'yu Beklerken oyununda “Gidelim” sözcüğü sürekli “kıvıldamazlar” eylemi (ya da eylemsizliği) ile çelişmektedir. Bir başka deyişle, dilsel bir gösterge dilsel olmayan (dildışı) bir gösterge ile uyumsuzluk içinde verilmiştir. Geleneksel tiyatro türlerinde beklenen eylemi ise “Gidelim” komutu ile birlikte gitme eylemi içinde bulunmaktadır. Geleneksel açıdan beklenti dilsel göstergeler ile dilötesi göstergeler arasında sağlanacak bir tür uyum sayesinde anlamın oluşturulmasıdır.” (Demirtaş, 2008:68).

Sahne etmenlerinin (aksesuar, dekor, kostüm, ışık, müzik) oluşturduğu atmosfer bir bütün olarak değerlendirildiğinde absürd tiyatrodan, sahne ritmine uygun olarak, yükseliş ve düşüşlerin gerçekleşmesi sağlanır. Bu durum absürdün en önemli özelliği olan dilin kullanımında yarattığı göstergelerle desteklenerek bütünsel bir yapıya büründüğü gözlemlenir. Godot'yu Beklerken oyununun başından sonuna kadar kullanılan göstergelerin birçoğu aynı zamanda insanın içgüdüsel reflekslerine yönelik olması söz konusudur. Örneğin oyunda “kemik sıyırma” eylemi, “ağaca asılma” hakkında gelişen diyalogların oluşturduğu göstergelerin kullanımı seyircide bazı çağrışımlar

yaratır. Yine oyunda ayakkabıların kullanımı ile yoksunluk terkedilmişlik ve çaresizlik kavramlarına birer göndermede bulunur.

Tiyatro eyleminin toplu katılımı sağlayan yanı absürd tiyatrodaki zihinlerde yapılan eklemlemeler ile sürdürülür. Göstergeler ve çağrışımlar yoluyla sağlanan etkinin son durağı zihinlerde oluşan anlamlandırma ve sorgulama arayışıdır.

“Sonuç olarak, anarşik gösterge bombardımanına karşın, gösterim içerisinde yol gösteren, belleğin birliği ve biricikliğidir. Bu konu Zeami’den daha iyi nasıl dile getirilebilir ki? ‘Binlerce anlatım yolunu belleğin biricikliği ile birbirine bağlamak’ gerekir; İzleyicinin haberi olmaksızın, sayesinde ‘binlerce anlatım yolunu’ birbirine bağlayabileceğiniz belleğinizin ipucu oluşturması gerekir.” [Zeami’den aktaran Pavis, 2000:343].

KAYNAKÇA

Anamur, H., (1994). "Samuel Beckett- Godot'yu Beklerken Giriş Yazısı", **Beckett'la Godot'yu Beklemek**, Can Yayınları, İstanbul.

Demirtaş, K., (2008). **Saçmanın Çevirisi: Türkçede Absürd Tiyatro Örneklerine Çeviribilimsel Bir Yaklaşım**, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, İstanbul.

Kurt, F.,. (2009). **Memet Baydur'un Oyunlarının Absürd Tiyatro Özellikleri Bakımından İncelenmesi**, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Pavis, Partice., (2000). **Gösterimlerin Çözümlemesi**, Çev: Şehsuvar Aktaş, Dost Kitabevi, Ankara.

Şener, S., (2000). **Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi**, Dost Kitabevi, Ankara.